

NÄKÖKOHTIA PAIKALLISTEN PÄIHDEPROJEKTtien TUTKIMISESTA

Tutkimuksen paikan ja tehtävät suhteessa päihdeoloihin liittyvään paikallistoimintaan voi nähdä eri tavoin. Paikallisyhteisöä kuvailevaa tutkimusta tarvitaan yhteisötoiminnan suunnittelun pohjaksi, olipa sitten kyseessä uusien toimintamuotojen käynnistäminen tai entisten uudelleenorganisointi ja kehittäminen. Jos yhteisötoiminta on muodoltaan monikohdeprojekti, jossa sovelletaan useita erilaisia strategioita ja tavoitellaan muutoksia sekä yksilöiden käyttäytymisessä että sosiaalisessa ympäristössä ja erilaisten instituutioiden toiminnassa, pelkkä taustatietojen kokoaminen ei kuitenkaan riitä. Sen lisäksi, että kuvataan paikallisyhteisön päihdeoloja ja -asenteita, ongelmien luonnetta ja yhteisön tapoja vastata ongelmiin, tutkimuksen pitäisi pystyä kertomaan jotain myös tilanteen taustalla olevista prosesseista, siitä miten päihdeolot ovat muotoutuneet sellaisiksi kuin ne ovat, millaiset toimijat ja tekijät niiden muotoiluun ovat osallistuneet. Monikohdeprojektissa tällaista tietoa tarvitaan, jotta voitaisiin määritellä ”sisäänmenokohdat”, valita yhteistyökumppanit ja täsmentää toimintaan osallistuvien henkilöiden ja organisaatioiden välinen työnjako (Giesbrecht & al. 1991).

Paikallisyhteisön päihdeolojen taustalla olevien tekijöiden ja prosessien kuvailu on mittava tehtävä, joka voidaan nähdä myös koko yhteisötoimintaa koskevan tutkimuksen lopputuotteena. Tutkimus ei tällöin keskittyisi itse toimintaan ja sen onnistumiseen vaan siihen, mitä intervention toteutuminen ja sen

vaikutukset paljastavat yhteisön luonteesta ja sen ”normaaleista” toiminta- ja vuorovaikutustavoista.

Päihdeongelmien ehkäisyyn tai vähentämiseen tähtäävää yhteisötoimintaa välittömästi koskeva tutkimus voidaan tällöin nähdä osittain erillisenä ja rajallisena tehtävänä. Tutkimustietoa tarvitaan yhteisötoiminnan sisällön muotoilun ja toiminnan kehittämisen pohjaksi. Tietoa tarvitaan myös, jotta toimintaan osallistuvien henkilöiden ja organisaatioiden tarpeet, odotukset ja näkemykset voitaisiin sovittaa yhteen. Lopuksi tutkimusta tarvitaan myös yhteisötoiminnan tulosten evaluoimiseksi. Norman Giesbrecht ja hänen kollegansa (1991) ovat jakaneet yhteisötoiminnan tuloksellisuutta koskevan evaluaation nelita-soisiksi tehtäviksi: 1) formatiivisen evaluaation kohteena on projektissa käytettävä materiaali ja sen vastaanotto, 2) toteutusta koskevassa evaluaatiossa tarkastellaan, toteutuvatko projektin interventiomuodot suunnitelmien mukaan ja millaisen vastaanoton ne saavat paikallisyhteisössä, 3) prosessievaluaation tehtävänä on arvioida projektin välittömiä vaikutuksia ja 4) tulosevaluaation tehtävänä on arvioida, saavuttiko projekti ennalta määritellyt päätavoitteensa.

Se, mitä ja miten prosessi- ja tulosevaluaatiossa tarkastellaan, on sidoksissa yhteisötoiminnan tavoitteisiin. Yhteisötoimintaa on määritelty ja tyypitelty monin eri tavoin (esim. Giesbrecht & al. 1991; Holmila 1991). Senkin uhalla, että yhteisötoiminnan käsite hämärtyy

vielä entisestään, referoin lyhyesti K. Tonesin, S. Tilfordin ja Y. Robinsonin (1990, 240–253) jaottelua. He ovat terveyskasvatuksen tuloksellisuutta käsittelevässä teoksessaan jakaneet paikallistoiminnan kahteen päätyyppiin: *yhteisötoiminnan malliksi* (community organization) ja *yhteiskuntasuunnittelun malliksi* (social planning). Jaottelulla on olennaista merkitystä sen kannalta, millainen asema itse toiminnalla on sekä paikallisissa projekteissa että niitä koskevassa tutkimuksessa.

KAKSI MALLIA: YHTEISÖTOIMINTA JA YHTEISKUNTASUUNNITTELU

Yhteisötoiminta voidaan määritellä prosessiksi, jossa yhteisö identifioi toiminnan tarpeet, löytää tarpeiden tyydyttämiseen tarvittavat resurssit ja ryhtyy toimintaan, joka ei vain tyydytä tarpeita, vaan myös kehittää yhteisön yhteistoimintakykyä ja -muotoja. Yhteisötoiminta voi olla muodoltaan joko ”radikaalia” *sosiaalista toimintaa* (social action) tai ”maltillisempaa” *yhteisön kehittämistä* (community development). Sosiaalisen toiminnan tavoitteena on muotoilla uudelleen yhteisön sisäiset valtasuhteet, varustaa yhteisön jäsenet sellaisilla välineillä, joita he tarvitsevat voidakseen vaikuttaa sosiaalisiin, taloudellisiin ja/tai poliittisiin tekijöihin parantaakseen omaa asemaansa. Yhteisön kehittämisen mallissa valveutuneet paikallisyhteisön jäsenet arvioivat omia tarpeitaan, pyrkivät saavuttamaan yhteisymmärryksen niiden tärkeysjärjestyksestä ja vaikuttamaan tarpeiden toteuttamisen kannalta avainasemassa oleviin tekijöihin. Sekä ”radikaalin” että ”maltillisen” yhteisötoiminnan tavoitteena on parantaa yhteisön jäsenten mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämäänsä ja sen ehtoihin.

Yhteiskuntasuunnittelun mallissa toiminta suuntautuu yhteisöön ylhäältä tai ulkoapäin. Tavoitteena on saada aikaan ennalta määriteltyjä muutoksia yhteisön toimintatavoissa, ei parantaa yhteisön jäsenten vaikutusmahdollisuuksia. Yhteiskuntasuunnittelun mallia

noudattava sofistikoitunut toiminta saattaa omaksua hyvin samankaltaisia muotoja kuin yhteisötoiminta: yhteisön toimintatapojen muuttaminen ei yleensä onnistu, jollei yhteisön jäseniä kytetä toimintaan mukaan.

Tonesin, Tilfordin ja Robinsonin (1990) mukaan terveyskasvatusprojektit eivät voi olla ”puhdasta” sosiaalista toimintaa, jonka ainoa ennalta määritelty tavoite olisi yhteisön jäsenten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen. Terveyskasvatusprojektien – tai päihdeprojektien – ennalta määriteltynä tavoitteena on haittojen ehkäisy ja/tai niiden korjaamiseen tähtäävien palvelujen parantaminen. Silloinkin, kun projektissa omaksutaan yhteisötoiminnan malli ja toiminta rakennetaan yhteisön tunnistamien tarpeiden pohjalta, preventiiviset tavoitteet pyritään pitämään mukana asialistalla ja mieluiten sen kärjessä. Etenkin monikohdeprojektin onnistuminen edellyttää, että yhteisön intressit tasapainotetaan, koordinoidaan ja syntetisoidaan projektin päämäärien mukaisiksi (Giesbrecht & al. 1991).

Käytännössä yhteisötoiminnan mallin ja yhteiskuntasuunnittelun mallin välissä on jatkumo. Enin osa terveyskasvatus- tai päihdeprojekteista asettuu jatkumon keskivaiheille tai ehkä hieman lähemmäksi yhteiskuntasuunnittelun mallia. Lähemmäksi yhteiskuntasuunnittelun päätä asettuu mm. paikallistoiminnan suomalainen malliesimerkki Pohjois-Karjala-projekti; samoin on laita toisaalla tässä lehdessä kuvattavien päihdehaittojen ehkäisyyn tähtäävien monikohdeprojektien (Giesbrecht & al. 1991).

Yhteisötoiminnallisten elementtien sisällyttäminen paikallisiin päihdeprojekteihin mutkistaa sekä toteutusta että evaluaatiotutkimusta. Paikallisyhteisön näkökulmasta sosiaaliset ongelmat saattavat asettua tyystin erilaiseen tärkeysjärjestykseen kuin laajemmasta yhteiskuntapoliittisesta tai ”kansallisesta” näkökulmasta. Paikallisyhteisön jäseniä saattavat huolestuttaa enemmän vaikkapa läheiset ja näkyvät rattijuoppous- tai hulinoiva nuoriso -tyyppiset ongelmat kuin pitkän

aikavälin kansanterveydelliset ongelmat (Room 1990). Yhteisön intressit saattavat muuttua projektin kuluessa ja päihdeoloihin liittyvät kysymykset saattavat pyrkiä liukumaan pois asialistalta (Reynolds 1990; Holmila 1991).

PAIKALLISTOIMINNAN TUTKIMUS: MITTAAMISTA VAI TOIMINNAN KUVAILUA

Ideaalityypisiä staattisia tilanteita varten sommiteltujen evaluaatiotekniikoiden soveltaminen dynaamisessa paikallisyhteisökontekstissa saattaa olla vaikeaa (Holder & Giesbrecht 1990). Pohjoisamerikkalaista perinnettä noudattelevissa paikallistason päihde- ja terveyskasvatusprojekteissa ihanteeksi on asetettu klassinen eksperimentaalisen tutkimuksen malli, jossa intervention kohteena olevalle yhteisölle etsitään vertailuyhteisö. Käytännössä puhtaan koeasetelman rakentaminen ja ylläpitäminen on usein ollut vaikeaa. Yhteisön dynaamisuuden lisäksi asetelmaa saattavat sotkea erilaiset kontaminaatioilmiöt, institutionaaliset erot, jotka saattavat vaikuttaa esimerkiksi tiedonkeruumahdollisuuksiin, ja eettiset ongelmat, joita syntyy, kun jokin yhteisö joudutaan jättämään vaille positiivista interventiota (esim. Goodstadt 1990; Douglas 1990; Caverson 1990). Mitä monimuotoisemmasta ja -kohteisemmasta projektista on kyse, sitä useampia muuttujia on otettava huomioon ja sitä mutkikkaampia ovat validiteettiongelmat.

Yhteistoiminnallisuuden asteen kasvaessa myös erilaisten toimijoiden määrä kasvaa. Toimijoiden tarpeet, odotukset ja viitekehykset ovat pikemminkin erilaisia kuin samanlaisia, olipa sitten kysymys laajoista (Giesbrecht & al. 1991) tai suppeista (Graham & al. 1990) projekteista. Evaluaatiotutkimuksen pitäisi kuitenkin pystyä jäsentämään tätä viidakkoa ja ottamaan huomioon erilaisten toimijoiden tavoitteet. Käytännön toimijoita kiinnostaa pikemminkin se, voidaanko jotain saada aikaan, kuin se, voidaanko aikaansaannoksia

mitata. Yhteisön jäsenet ja organisaatiot tulevat toimintaan mukaan odottaen siltä näkyviä parannuksia tai käytännön päätöksenteon pohjaksi kelpaavia kokemuksia. Jollei toiminnan voida osoittaa tuottavan jotain tällaista, kiinnostus saattaa lopahtaa lyhyeen.

Käytännön tarpeita vastaavan tutkimuksen ja teoreettisesti perustellun, tieteellistä ryhtiä ja akateemista meriittiä tavoittelevan tutkimuksen yhteensovittaminen näyttää kuitenkin olevan vaikeaa. Robin Roomia (1990) mukaellen vaikuttaa siltä, että käytännön toimintaa järjellisellä tavalla arvioivan tutkimuksen tieteellinen anti jää vähiin, tai kääntäen: kaikkia tieteen sääntöjä noudattaen evaluoituja toimintamuotoja harvoin jatketaan tai toistetaan.

Yhdeksi ratkaisuksi on ehdotettu keskitietä jostain ”käytännöllisen” ja ”tieteellisen” väliltä. Pohjoisamerikkalaista perinnettä noudattaville projekteille on ollut ominaista pyrkimys saada aikaan mitattavia muutoksia yksilöiden käyttäytymistavoissa tai yhteisön toimintatavoissa. Toiminnan tuloksellisuutta on arvioitu mittaamalla esimerkiksi päihdekäyttäytymistä ja/tai päihteiden käyttöön liittyviä sosiaalisia tai terveydellisiä haittoja. Michael Goodstadt (1990) on esittänyt, että tällaisissa riippuvissa muuttujissa tapahtuneiden muutosten tilastollisen merkittävyyden arviointia hedelmällisempää olisi arvioida projektin vaikutusten käytännöllistä merkittävyyttä. Käytännöllistä merkittävyyttä voitaisiin Goodstadtin mukaan tarkastella esimerkiksi arvioimalla vaikutusten kustannus-hyöty-suhteita (joita Ilkka Arminen [1991] pohtii kommentissaan). Vaikka eksperimentaalisen tutkimuksen mallia saattaa olla vaikea soveltaa koko paikallisyhteisön tasolla ja kokonaiseen monikohdeprojektiin, se saattaa hyvinkin soveltua jonkin osa-alueen tarkasteluun, esimerkiksi samoihin kohteisiin suuntautuvien erilaisten interventiomuotojen kustannus-hyöty-suhteiden vertailuun.

Paikallistoiminnan yhteisöllisten vaikutusten arvioimiseksi on sen sijaan kehiteltävä toisenlaisia lähestymistapoja, jos yhteisölliset

vaikutukset on alkuaan määritelty toiminnan tavoitteiksi. Jos paikallisprojekti rakentuu yhteiskuntasuunnittelun mallin mukaan, voidaan tyytyä vain mittaamaan sitä, saavutaanko preventiivitaavoitteet vai ei. Jos projekti rakentuu yhteisötoiminnan mallin mukaan, evaluaatiotutkimuksessa tulisi tarkastella myös sitä, mitä toiminnan kuluessa tapahtui, kehittyikö yhteisön yhteistoimintakyky tai syntyikö yhteisössä uusia yhteistoiminnan

muotoja. Vaikka paikallisyhteisö olisi Robin Roomin (1990) tavoin määritelty sen mukaan, voivatko sen jäsenet periaatteessa tavata toisensa kasvokkain, yhteisön sosiaaliset verkostot saattavat olla löyhiä tai olemattomia. Paikallisen päihdeprojektin myötä sosiaalisia verkostoja sen sijaan saattaa syntyä. Tällaiset vaikutukset saattavat yhteisön jäsenten kannalta olla jopa merkittävämpiä kuin päihdeoloissa tapahtuneet muutokset.

KIRJALLISUUS

Arminen, I.: Paikallisyhteisötutkimuksen edellytykset, kustannukset ja hyödyt. *Alkoholipolitiikka* 56 (1991): 6, 399–402

Caverson, R. J. E.: A programmer's perspective on implementing a drinking and driving countermeasure at the community level. P. 117–123. In: Giesbrecht, N. & al. (eds.): *Research, action, and the community: experiences in the prevention of alcohol and other drug problems*. OSAP Prevention Monograph 4, 1990

Douglas, R. R.: Formulating alcohol policies for community recreation facilities: tactics and problems. P. 61–67. In: Giesbrecht, N. & al. (eds.): *Research, action, and the community: experiences in the prevention of alcohol and other drug problems*. OSAP Prevention Monograph 4, 1990

Giesbrecht, N. & al.: Yhteisön intressien ja tutkimustavoitteiden integroiminen yhteisötoimintatutkimuksissa. *Alkoholipolitiikka* 56 (1991): 6, 359–381

Goodstadt, M. S.: Addressing the problems of action research in the community: Lessons from alcohol and drug education. P. 225–238. In: Giesbrecht, N. & al. (eds.): *Research, action, and the community: experiences in the prevention of alcohol and other drug problems*. OSAP Prevention Monograph 4, 1990

Graham, K. & Saunders, S. J. & Flower, M.: Approaches and agenda of researchers or evaluators versus those of community developers: Per-

spectives of the program developer, the program manager, and the program evaluator. P. 196–212. In: Giesbrecht, N. & al. (eds.): *Research, action, and the community: experiences in the prevention of alcohol and other drug problems*. OSAP Prevention Monograph 4, 1990

Holder, H. & Giesbrecht, N.: Perspectives on the community in action research. P. 27–40. In: Giesbrecht, N. & al. (eds.): *Research, action, and the community: experiences in the prevention of alcohol and other drug problems*. OSAP Prevention Monograph 4, 1990

Holmila, M.: Päihdeongelmia ehkäisevistä yhteisötoimintaprojekteista ja niiden tutkimisesta. *Alkoholipolitiikka* 56 (1991): 6, 392–398

Reynolds, R. I.: Prevention policy and the perils of public administration. P. 68–74. In: Giesbrecht, N. & al. (eds.): *Research, action, and the community: experiences in the prevention of alcohol and other drug problems*. OSAP Prevention Monograph 4, 1990

Room, Robin: Community action on alcohol problems: The demonstration project as an unstable mixture. P. 1–25. In: Giesbrecht, N. & al. (eds.): *Research, action, and the community: experiences in the prevention of alcohol and other drug problems*. OSAP Prevention Monograph 4, 1990

Tones, K. & Tilford, S. & Robinson, Y.: *Health education. Effectiveness and efficiency*. London: Chapman and Hall, 1990.

ENGLISH SUMMARY

Marjatta Montonen: *The role of research in community programmes (Näkökohtia paikallisten päihdeprojektien tutkimisesta)*

The article lists ways of defining the role of research in alcohol-related community programmes. Any such programme needs basic information on the community's use of alcohol, alcohol-related

problems and the community's ways of responding to them. An aim of research might also be to provide insights into underlying processes, factors and actors. Programme evaluation research could be seen as a more restricted task.

The focus of evaluation research depends on how the goals of the programme have been defined. To clarify this issue the article cites a distinction that has been made between two basic approaches in community programmes: the "community organization" model and the "social planning" model.

Community organization is a process whereby a community identifies its needs for action, finds the necessary resources, and takes action that, besides satisfying needs, also develops cooperative practices. The ultimate goal is to enable community members to control their life and the factors influencing it. In the social planning model, the aim is to impose predefined change on the community. A social planning type programme may employ the same sorts of strategy as a community organization type programme. The reason for this is that the chances of imposing change on a community are

poor unless community members are mobilized to take part in the activities. Alcohol-related community programmes are by definition oriented to the prevention of alcohol problems, and thus closer to the social planning model. Even when the community organization model has been adopted, and community-felt needs have been used as the starting point, efforts are made to keep prevention-related objectives on the agenda.

If the social planning model has been adopted, the main task of evaluation research may be restricted to assessing whether or not the prevention-related objectives have been achieved. Traditionally programme impact has been assessed by measuring changes in the community's use of alcohol or in the overall level of alcohol-related problems. If the program includes community organization elements, evaluation research should also be concerned with the social aspects of the programme activities – the factors that facilitated or inhibited interaction between people and the development of cooperative practices or social networks in the community.